

Weronika Dubicka
logopeda, pedagog

ROZWÓJ MOWY DZIECKA – kiedy do logopedy?

Etapy rozwoju mowy u dzieci to temat, na który pojawiło się wiele opracowań, jednak nadal powszechne jest powtarzanie mitów, które niejednokrotnie usypiają czujność rodziców, a co za tym idzie odbierają możliwość szukania pomocy w odpowiednim momencie. Należy pamiętać, że wczesne wychwytywanie nieprawidłowości w rozwoju oraz niezwłoczne podjęcie terapii daje dużo większe szanse na sukces oraz pozwala uniknąć wielu stresów, frustracji, a czasem długofalowych konsekwencji zbyt późno postawionej diagnozy. Co więcej, bardzo często wystarczy jedynie wskazać rodzicowi i jego dziecku drogę, aby postępy były widocznie niemal natychmiast. Utrwalone złe nawyki wymagają natomiast długich i żmudnych ćwiczeń. Poniżej podajemy listę sygnałów, które powinny obudzić czujność rodziców na każdym etapie rozwoju mowy, z uwzględnieniem bardzo ważnej prawidłowości, że to co jest normą dla 4-latka (np. zamienianie głoski r na l) dla 7-latka będzie już zaburzeniem rozwoju mowy. Należy pamiętać, że rozwój mowy zaczyna się dużo wcześniej niż dziecko wypowie swoje pierwsze, wyczekiwane przez rodziców, słowo. Pierwszy rok życia dziecka, jest z punktu widzenia rozwoju bardzo ważnym czasem, dlatego zgłaszając się do logopedy nawet w późniejszym okresie, rodzic musi być gotowy na udzielenie odpowiedzi na ważne pytania dotyczące niemowlęstwa.

SYGNAŁY OSTRZEGAWCZE w pierwszym roku życia dziecka:

- **SŁUCH** – jeśli badanie przesiewowe przeprowadzone jeszcze w szpitalu w pierwszych dobach po porodzie wykaze jakiegokolwiek nieprawidłowości, zalecone zostaje badanie kontrolne w poradni audiologicznej. Prawidłowy słuch warunkuje uruchomienie procesów związanych z rozwojem mowy.
- **PRZYJMOWANIE POKARMÓW** – jeśli dziecko ma problem z ssaniem mleka z piersi mamy, należy sprawdzić między innymi czy dziecko ma prawidłowo zbudowane wędzidełko podjęzykowe. Ruchy wykonywane przez język, wargi i mięśnie je okalające podczas ssania a później gryzienia i żucia są ćwiczeniem niezbędnym do prawidłowego rozwoju mowy w przyszłości. Zbyt krótkie, przerośnięte lub grube wędzidło uniemożliwiające swobodny ruch języka może w przyszłości powodować szereg wad wymowy.
- **GŁUŻENIE/GAWORZENIE** – każde dziecko, nawet niesłyszące (od ok. 2-3 miesiąca życia) zaczyna głużyć. Wokalizacje samogłoskowe, a później także złożone z głosek tylnojęzykowych (ghhh, agu, khaaa, aagi itp.) powinny od ok. 5 miesiąca życia przechodzić w eksperymenty werbalne dziecka przebiegające już pod kontrolą słuchu – jest to tzw. gaworzenie. Jeśli pod koniec pierwszego roku życia dziecko nie powtarza ciągów sylab typu: mamama, bababa itp., należy zwrócić się po pomoc specjalisty.
- **NIEPRAWIDŁOŚCI W ROZWOJU PSYCHO-MOTORYCZNYM** - w tym zakresie wiele jest sygnałów, które powinny wzbudzić czujność rodzica m.in.: brak kontaktu wzrokowego/skupiania wzroku na twarzy osoby dorosłej (od. ok. 2 miesiąca), podążania wzrokiem za ruchem rodzica (od ok. 3 miesiąca), oglądania zabawek podczas manipulacji nimi (ok. 6 miesiąca) brak reakcji na własne imię, brak reakcji na gwałtowne dźwięki, nie-podejmowanie prób samodzielnego siadania do 7 miesiąca życia oraz chodzenia do 12 miesiąca życia, niewskazywanie palcem przedmiotu/osoby o który zapyta opiekun.
- **ZABAWA** – początkowo dziecko bawi się ruchem własnych rąk i paluszków, wyraźnie

czierpiąc z tego radość, w 6 miesiącu życia niemowlę powinno zdobyć umiejętność samodzielnej zabawy/manipulacji przedmiotem trzymanym w dłoni, od 8 miesiąca poszukuje obiektu, który zniknął z zasięgu jego wzroku, a następnie ok. 10 miesiąca przyswaja umiejętność naśladowania (np. powtarza po dorosłym gest pożegnania: pa pa). Kończąc 12 miesiąc życia dziecko próbuje korzystać z narzędzi/zabawek (stuka klockami, wrzuca je do pudełeczka, imituje ruchy mieszania w garnku, kubeczku, przyciąga autka za sznureczki itp.) Jeśli te podstawowe etapy zabawy nie zostaną osiągnięte, można się spodziewać, że dziecko nie rozwija się prawidłowo.

W późniejszym okresie dostrzeżenie nieprawidłowości wydaje się być łatwiejsze, bo gdy dziecko wypowie w końcu swoje „pierwsze słowo” naturalnym jest zwracanie uwagi na bogactwo i jakość wypowiedzi. Wcześniej nie mówiło, bo nie musiało, a teraz pojawia się presja, dokładnie taka sama jak w przypadku wyczekiwanej umiejętności chodzenia. Z tą jednak różnicą, że malec, który w końcu puści rękę opiekuna, aby postawić samodzielne kroki, zazwyczaj kilka tygodni później biega i bez kompleksów zwiedza otaczający go świat, natomiast od pierwszego słowa do budowania zdań i ukończenia rozwoju mowy dziecko musi przejść cały proces zmian, który w podstawowym zakresie kończy się ok. 6 roku życia. Należy wystrzegać się tłumienia niepokojów rodziców poprzez popularne i dość powszechne uspakajanie, że niemówiącemu dziecku trzeba „dać czas”. O ile część dzieci rzeczywiście może „rozgadać się” później z powodu np. nieśmiałości czy braku stymulacji, tym niemniej zazwyczaj okazuje się, że dziecko potrzebuje pomocy specjalisty aby pokonać swoje trudności.

2 rok życia (od roczku do 2-gich urodzin)

Co powinno zwrócić uwagę rodzica:

- SŁOWA - dziecko nie wypowiada przynajmniej kilku słów (np. mama, tata, lala, amam, miał) i w pomimo upływu kolejnych miesięcy stan ten się nie zmienia. Nie pojawiają się wyrazy dźwiękonaśladowcze typu, au, au (hau hau), muuu, am, pi pi.
- GŁOSKI – dziecko nie wymawia lub zniekształca samogłoski ustne: a, e, i, o, u, y, nie potrafi powiedzieć głosek: p, m, b, t, d, n, ł, j – które jako pierwsze pojawiają się w zasobie dziecka i tworzą pierwsze słowa np.: papa, mama, baba, tata, da, nie, łaaa, jajo.
- ROZUMIENIE – dziecko nie wskazuje części ciała, nie reaguje na proste prośby typu: „Daj lałę”, nie wskazuje palcem przedmiotów, o które pyta rodzic.
- ZABAWA – dziecko nie wykazuje zainteresowania manipulowaniem różnymi zabawkami i przedmiotami codziennego użytku, a pod koniec 2 roku życia nie tworzy pierwszych konstrukcji z klocków, samochodzików, nie naśladuje czynności wykonywanych przez dorosłych, nie tworzy pierwszych sekwencji czynności, np. karmi lałę, przytula i kładzie spać.

Co jest normą:

- upraszczanie słów, czasem ograniczające się nawet do pierwszej lub ostatniej sylaby
- zniekształcanie słów, szczególnie trudnych artykulacyjnie

3 rok życia (od 2-gich do trzecich urodzin)

Co powinno zwrócić uwagę rodzica:

- ZDANIA – dziecko nie zaczyna łączyć słów w zdania np. mama tań (mamo wstań) baba oć (babciu chodź) ał ał pi (piesek śpi), używając przy tym coraz większej ilości nazw przedmiotów z najbliższego otoczenia oraz podstawowych czynności. Z miesiąca na miesiąc zdania nie stają się dłuższe. Po koniec 3 roku życia nie pojawiają się pierwsze zdania złożone jak chociażby: Ja płacę, bo bach i boli (płaczę bo upadłem i mnie boli)

- GŁOSKI – w ogóle nie pojawiają się kolejne głoski: k, g, h, l, f, w, ś, ź, ć, dź, dziecko zamienia je na inne np. K na T (zamiast „kula” mówi „tula”) lub na odwrót T na K (zamiast „tata” mówi „kaka”) lub realizując niektóre głoski, język dziecka wchodzi między ząbki
- ROZUMIENIE – dziecko nie rozumie znaczenia podstawowych przymiotników typu: mały/duży, nie reaguje na proste polecenia: daj misia, weź książkę. Nie potrafi powiedzieć jak ma na imię.
- ZABAWA – dziecko bawiąc się nie wykonuje sekwencji czynności (nasypuje kamyków do garnka, udaje że włącza kuchenkę, miesza łyżką w garnku, podaje jedzenie misiom), nie pojawiają się zabawy tematyczne typu: dziecko opowiada, co robi lala, imitując jej zachowania i sterując zabawką / dziecko naśladuje wyścig samochodowy siedząc na krześle i używając pokrywki od garnka jako kierownicy.

Co jest normą:

- brak w zasobie głoskowym: s, z, c, dz, sz, ź, cz, dź, które mogą być jeszcze realizowane jako ś, ź, ć, dź oraz głoski R która może być zamieniana na L
- w mowie dziecka pojawiają się formy gramatyczne, jednak nieprawidłowa odmiana wyrazów jest na tym etapie absolutnie naturalna np. oni ją (zamiast jedzą) tak samo jak pomijanie przyimków: ide gule (zamiast idę na górę) taleś jeść a stole (zamiast talerz jest na stole)
- z uwagi na naukę przez naśladowanie zdarza się także używanie przez chłopców formy żeńskiej czasownika np. ja pośląm, ja jadłam, szczególnie w sytuacjach gdy dziecko spędza czas głównie z mamą lub babcią.

4 rok życia (od trzecich do 4-tych urodzin)

Co powinno zwrócić uwagę rodzica:

- ZASÓB SŁOWNICTWA – dziecko nie wzbogaca z dnia na dzień swojego słownictwa, używa tylko kilku słów lub mówi w własny, niezrozumiały dla otoczenia sposób, nie buduje zdań, nie jest ciekawe świata i nie zadaje pytań: Co to?, Dlaczego?
- GŁOSKI – nie mówi kolejnych głosek: s, z, c, dz lub wymawia je z językiem między zębami, zamienia jedne głoski na inne np. w na f (zamiast woda mówi foda), g na d (zamiast góry mówi duly) itd.
- ROZUMIENIE – nie potrafi posegregować obrazków zawierających przedmioty z jednej grupy tematycznej np. jedzenie, ubrania, zabawki itd., nie rozpoznaje kolorów, nie odpowiada na proste pytania: Kto to?, Co to? Co robi?
- ZABAWA – dziecko nie bawi się z innymi, imitując działania osób dorosłych i odgrywając role społeczne. np. zabawa w dom, ja będę mamą a ty dzieckiem.

Co jest normą:

- zamienianie głosek sz, ź, cz, dź na s, z, c, dz oraz r na l

5 rok życia (od czwartych do 5-tych urodzin)

Co powinno zwrócić uwagę rodzica:

- WYPOWIEDZI – dziecko nie potrafi zdać krótkiej relacji z tego co mu się przydarzyło, nie potrafi opowiedzieć prostego obrazka, nie zadaje pytań
- GŁOSKI – pod koniec 5 roku życia nie pojawiają się głoski sz, ź, cz, dź
- PAMIĘĆ I UWAGA – dziecko nie potrafi odpowiedzieć na podstawowe pytania dotyczące wysłuchanej bajki, nie zapamiętuje prostych wierszyków i rymowanek
- ZABAWA – dziecko nie potrafi zrozumieć reguł gier takich jak „Piotruś, domino obrazkowe, gry planszowe, odgadywanie czynności pokazywanych przez innych, głuchy telefon.

Co jest normą:

- dziecko może nadal realizować r jako l, a głoski szumiące – sz, ż, cz, dż mogą być jeszcze nieutrwalone i pojawiać się jako s, z, c, dz w spontanicznej mowie dziecka.

W szóstym roku życia dziecko powinno zakończyć proces formowania systemu językowego. W zasobie głoskowym pojawia się najtrudniejsza z nich – głoska r. Utrwalone powinny zostać głoski sz, ż, cz, dż. Doskonali się umiejętność wypowiedzenia na różne tematy. Dziecko kończące swą przygodę z przedszkolem potrafi już bawić się językiem, rymować, dostrzegać wieloznaczność słów, zaczyna rozumieć pojęcia o znaczeniu metaforycznym. Jakość i bogactwo wypowiedzi będzie się oczywiście różnić w zależności od wielu czynników jednak z pewnością dziecko 6-7 letnie powinno wypowiadać się w sposób zrozumiały dla otoczenia.